

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT NEFT FONDU VƏ ONUN TƏRƏFİNDƏN DÖVLƏT BÜDCƏSİNƏ EDİLƏN TRANSFERTLƏRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

O.T.Sadiqov¹

¹doktorant, “Nəzəri və praktiki iqtisadiyyat” kafedrası, UNEC
e-mail: ¹orxan.sadiqov@maliyye.gov.az

Daxil olmuşdur: 05 dekabr 2019; qəbul edilmişdir: 29 dekabr 2020.

Xülasə

Tədqiqatın əsas məqsədi: Azərbaycanda neft gəlirlərinin idarə olunması sistemini, Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun (ARDNF) fəaliyyətini və onun büdcə transfertlərində yerini araşdırıb öyrənməkdir. Tədqiqat işi əsaslı və sistemli təhlil üsulları əsasında yerinə yetirilmişdir. Həmçinin tədqiqat zamanı neftlə zəngin ölkələrdə fəaliyyət göstərən fondların fəaliyyəti araşdırılmışdır. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, məqalədə təklif edilən kompleks tədbirlərin reallaşdırılması nəticəsində Azərbaycanda neft gəlirlərinin istifadə mexanizminin təkmilləşəcəyi və Dövlət Neft Fondunun fəaliyyəti səmərəliliyinin təmin ediləcəyi sübutlarla əsaslandırılmışdır. Eyni zamanda tədqiqat nəticəsində aşkar edilmişdir ki, Azərbaycanda dövlət büdcəsi gəlirlərinin böyük hissəsi (təxminən 70%-ə yaxın) neft sektorunun hesabına formalaşır ki, bu da dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsinə imkan vermir. Bunun üçün neft gəlirlərinin iqtisadiyyata səmərəli yönəldilməsi təmin edilməli və Dövlət Neft Fondu tərəfindən ölkədə sosial-iqtisadi proqramların maliyyələşdirilməsi Fondun aktivlərinin səmərəli idarə edilməsindən əldə olunan gəlirlər hesabına həyata keçirilməlidir. Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda neft gəlirlərinin istifadə mexanizminin xüsusiyyətləri və Dövlət Neft Fondunun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi yolları müəyyən edilmiş və təcrübə əsasında təkliflər hazırlanmışdır.

Açar sözlər: Dövlət Neft Fondu, neft gəlirləri, dövlət büdcəsinə transfertlər, qeyri-neft sektoru.

OIL REVENUE MANAGEMENT SYSTEM IN AZERBAIJAN, STATE OIL FUND OF REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND ASSESSMENT OF STATE BUDGET TRANSFERS TO THE STATE BUDGET

O. T. Sadigov¹

¹PhD, Department of theoretical and practical economics, UNEC
e-mail: ¹orxan.sadiqov@maliyye.gov.az

Received: 05 December 2019; accepted: 29 January 2020.

Abstract

The main purpose of the research is to study the oil revenue management system in Azerbaijan, the activities of Oil Fund (SOFAZ) and its place in budget transfers. Research work has been carried out on the basis of systematic analysis and methods. The study also examined the activities of funds operating in oil-rich countries. The practical significance of the study is that the implementation of the set of measures proposed in the article is based on the evidence that the mechanism for the use of oil revenues in Azerbaijan will be improved and the effectiveness of the State Oil Fund's operations is ensured. At the same time, it was discovered that most of the state budget revenues (about 70%) are formed in the oil sector which this does not allow for sustainable economic development. For this purpose, it is necessary to ensure efficient transfer of oil revenues to the economy and funding social and economic programs in the country should be financed by the State Oil Fund at the expense of revenues from the efficient management of the Fund's assets. The scientific novelty of the research: Features of oil revenues utilization mechanism in Azerbaijan and ways to improve the activities of the State Oil Fund are identified and recommendations were prepared during the practice.

Keywords: State Oil Fund, oil revenues, transfers to the state budget, non-oil sector.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ НЕФТЯНОЙ ФОНД АЗЕРБАЙДЖАНА И ОЦЕНКА ТРАНСФЕРТОВ ИЗ ФОНДА В ГОСУДАРСТВЕННЫЙ БЮДЖЕТ

О. Т. Садыгов¹

¹Докторант, кафедра «Теоретическая и практическая экономика», UNEC
e-mail: ¹orxan.sadiqov@maliyye.gov.az

Резюме

Основной целью этого исследования является изучение системы управления нефтяными доходами, деятельность Государственного Нефтяного Фонда и его место в бюджетных трансфертах. Исследовательская работа была проведена на основе глубокого и системного анализа. В то же время во время исследования была рассмотрена деятельность подобных фондов в странах богатых нефтью. Практическое значение исследования заключается в том, что в результате комплексных мероприятий, предложенных в статье могут быть усовершенствован механизм использования нефтяных доходов и эффективность деятельности

ГНФ. В ходе исследования было выявлено, что большая часть (около 70%) нефтяных доходов в Азербайджане формируется за счет поступлений от нефти, что препятствует устойчивому экономическому развитию. Для этого должно быть обеспечено эффективное распределение нефтяных доходов в экономику, финансирование социальных программ в стране должно проводиться за счет эффективного управления активов ГНФ. Научная новизна исследования заключается в том, что были выявлены особенности механизма использования нефтяных доходов и определены пути совершенствования деятельности ГНФ, а также были сделаны практические предложения.

Ключевые слова: Государственный Нефтяной Фонд, нефтяные доходы, трансферты в государственный бюджет, ненефтяная экономика.

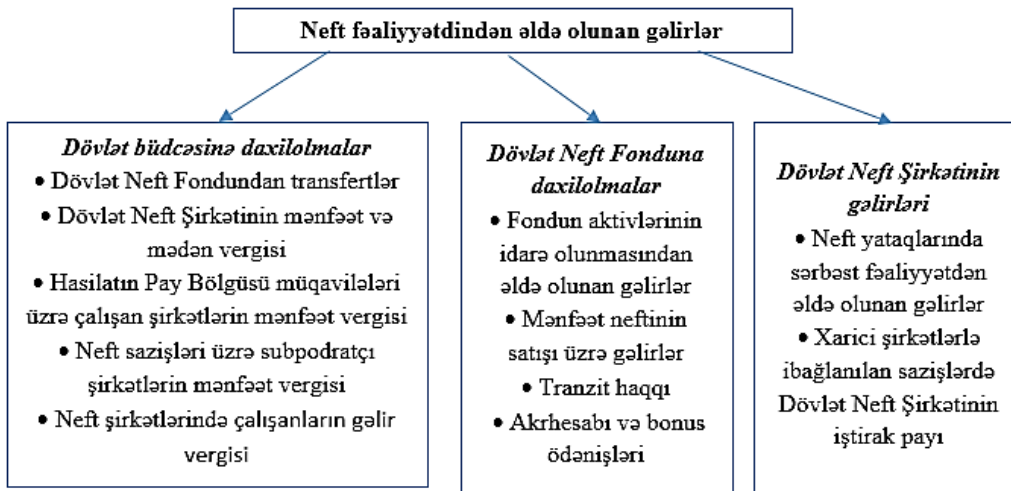
Azərbaycan Respublikasının son illərdə nail olduğu böyük iqtisadi uğurların əsas səbəblərindən biri də neft gəlirlərinin səmərəli və düzgün idarə olunması, bu istiqamətdə maksimum şəffaflığın təminatına istiqamətlənmiş çevik və işlək mexanizmlərin tətbiqidir. Dövlət əvvəl gündən qeyri-neft sektorunda müasir istehsal müəssisələrinin yaradılması yolu ilə yeni iş yerlərinin açılması, neftdən əldə olunan gəlirlərin iqtisadiyyatın digər vacib sahələrinə yönəldilməsi, başqa sözlə, əhalinin sosial müdafiə tədbirlərinin gücləndirilməsini özünün iqtisadi siyasətində daim prioritet tutur. "Əsrin müqaviləsi"nin 25 illiyi ilə əlaqədar keçirilən təntənəli mərasimdə geniş məzmunlu nitq söyləyən ölkə prezidenti bu məqama xüsusi toxunmuş, respublikamızın hasilat sənayesində şəffaflıq təşəbbüslərində fəal şəkildə iştirak edən dövlətlər arasında yer tutduğunu xüsusi vurğulamışdır.

Müasir dövrdə neft istehsal edən dövlətlərin heç də hamısı şəffaflığın təmin edilməsi, neft pullarının ədalətli bölüşdürülməsi, qazanılan gəlirlərdən hər bir vətəndaşın rifahı üçün istifadə olunması kimi məsələlərdə qətiyyətlik nümayiş etdirmir. Bu baxımdan, hasilat sənayelərində şəffaflıq təşəbbüslərinə münasibət bu gün həm də ayrı-ayrı dövlətlərin beynəlxalq imicini formalaşdırır. Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycanın əvəzsiz milli sərvəti olan neftdən əldə olunan gəlirlərin düzgün idarə edilməsi, hasilatda şəffaflıq prinsipinin qorunması hələ 90-cı illərin ortalarından Azərbaycan hökumətinin daim xüsusi əhəmiyyət verdiyi məsələlərdən olmuşdur. Neft yalnız indiki deyil, həm də gələcək nəsillərə məxsusdur. Bu zəngin təbii sərvətdən qənaətlə, son dərəcə səmərəli şəkildə, hər bir ölkə vətəndaşının mənafeyi naminə istifadə olunmalı, israfçılığa yol verilməməlidir.

Mövcud vəziyyət

Neft satışından əldə olunan vəsaitlərin böyük hissəsi Neft Fondunda yığılır. Fond müxtəlif sosial-iqtisadi proqramların maliyyələşdirilməsində iştirak etsə də, neft gəlirlərinin əsas sərəncamçısı dövlət büdcəsidir. Belə ki, Fond tərəfindən hər il dövlət büdcəsinə transferlər olur və dövlət büdcəsi vasitəsilə neft gəlirləri iqtisadiyyata inyeksiya olunur. Bundan başqa, dövlət büdcəsinə neft sektorundan daxil olan neft gəlirləri əsasən bu sektorla əlaqədar olaraq ödənilən vergilərdir.

Dövlət Neft Fonduna gəldikdə isə Fondun prioritet vəzifəsi neft müqavilələrinin reallaşmasından, eyni zamanda fondun fəaliyyətindən qazanılan gəlirlərin yığılmasına və səmərəli şəkildə idarə olunmasına nail olmaqdır. Neft Fondunun vəsaitləri imzalanmış hasilatın pay bölgüsü müqavilələrinə uyğun olaraq ölkəmizin karbohidrogen ehtiyatlarının satışından payına düşən gəlirlər, karbohidrogenlərin hasilatı ilə bağlı investorlar tərəfindən ödənilən akrhesabı ödənişlər, bonuslar, dividendlər, qazın və neftin Azərbaycan Respublikasının ərazisi vasitəsi ilə ötürülməsindən, idarə olunmasından qazanılan gəlirlər, fondun aktivlərinin yerləşdirilməsindən və digər daxilolmalar hesabına formalaşır. Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, ümumilikdə neftdən əldə olunan gəlirləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

Qrafik 1. Neft fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlər

Müəllif tərəfindən hazırlanmış qrafikdən də görüldüyü kimi, neft gəlirləri mövcud qanunvericilik və beynəlxalq müqavilələr nəzərə alınmaqla müxtəlif fəaliyyət istiqamətlərindən formalaşır (1, səh.10).

İqtisadi artımın ləngiməsinə qarşı tədbirlər görmək məqsədilə, dövlət pul və məzənnə, büdcə siyasətini sərtləşdirmək, ARDNF-nin idarəetmə mexanizmini təkmilləşdirmək və maliyyə bazarlarında müəyyən islahatlara başlamaq üçün bir sıra əsaslı tədbirlər

həyata keçirmişdir. Neft qiymətlərlərinin enməsi fonunda hökumət neft gəlirləri vasitəsilə maliyyələşdirilən xərcləri azaltmaqla iqtisadiyyatın neft sektorundan asılılığını azaltmağa çalışmışdır. 2013-cü ildən etibarən ARDNF-dən dövlət büdcəsinə edilən transfertlərin həcmi davamlı olaraq azalmışdır. Qeyd olunan asılılığı azaltmaq üçün hökumət tərəfindən atılmış digər mühüm addım neft büdcə kəsirinə daha sərt nəzarət, bununla yanaşı, neft amili ilə əlaqədar gəlirləri müəyyən səviyyədə məhdudlaşdırmaq məqsədilə “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda 2018-ci ildə edilmiş düzəlişlərdir. Bu tədbirləri görməklə hökumət (iqtisadi sistemdə) zəif cəhətlərin əsas mənbəyi olan neftdən asılılığın iqtisadiyyatın digər sahələrinə sərəfət etməməsini istəyir. Növbəti mərhələ büdcə xərcləri və gəlirləri üzrə yeni qaydaların icrasına nəzarətin həyata keçirilməsindən ibarət olmalıdır. Növbəti ildə qeyri-neft büdcə kəsirinin qeyri-neft ÜDM-də çəkisinin cari ilin müvafiq göstəricisindən aşağı olacağı hədəf kimi təyin edilir.

Bu tədbirləri tamamlamaq məqsədilə ARDNF-nin fəaliyyəti təkmilləşdirilir. Milli iqtisadiyyat perspektivi və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə Strateji Yol Xəritələrinin qızıl qaydasına riayət etmək üçün ARDNF-dən dövlət büdcəsinə edilən transfertlər neft qiymətlərinin dünya bazarında enib-qalxması təsirindən qorunmalı, ARDNF-nin ehtiyatlarının artırılmasına şərait yaradılmalı və dövlət borcunun minimum səviyyədə saxlanılması məqsədilə dayanıqlı səviyyədə saxlanılmalıdır. Hesabat yazılarkən ARDNF-dən dövlət büdcəsinə köçürülən transfertin faktiki həcmi müəyyən edilməmişdir. 2016-cı ildən etibarən neft qiymətlərinin müəyyən dərəcədə artmasına baxmayaraq, hökumət neft gəlirləri ilə bağlı mühafizəkar xərc strategiyasına əməl edir. Məsələn, 2018-ci ildə ARDNF-dən dövlət büdcəsinə edilmiş transfertin həcmi neft qiymətlərinin oxşar səviyyədə olduğu illərlə müqayisədə nisbətən aşağı olmaqla, dövlət büdcəsi gəlirlərinin təxminən 45 faizini təşkil etmişdir. ARDNF eyni zamanda aktivlərinin idarəetmə strategiyasının səmərəliliyini və əməliyyatların şəffaflığını artırmaqdadır. Dövlət aktivlərinin sahiblərini, o cümlədən suveren fondları təhlil edən Sovereign Wealth Fund Institute təsisatının 2018-ci ildə apardığı sorğuya əsasən, ARDNF-nin icraçı direktoru 100 ən nüfuzlu dövlət investoru arasında ilk onluqda qərarlaşmışdır. Bundan başqa, ARDNF 2018-ci ildə Kanada, Avstraliya, Norveç, Sinqapur və ABŞ-da yerləşən suveren fondlarla bir sırada dayanaraq, suveren fondların şəffaflığı üzrə beynəlxalq reyting təyinatı üsulu olan “Linaburg-Maduel” Şəffaflıq İndeksi üzrə ən yüksək bal – 10 xal qazanmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı neft qiymətlərinin sarsıntısı zamanı makroiqtisadi vəziyyətdən doğan, Azərbaycan manatına şiddətli təzyiqlər də daxil olmaqla, ciddi siyasi çağırışlarla üzləşmişdir. Bu vəziyyətdən qəti çıxış yolu kimi Mərkəzi Bank tənzimlənən sərbəst məzənnə rejimini tətbiq etmiş, Azərbaycan manatını iki dəfə

kəskin (2015-ci ilin fevralında 25 faiz, dekabrında isə 32 faiz dərəcəsində) devalvasiyaya uğratmış və bundan sonra da manatın daha da ucuzlaşmasına imkan vermişdir. Bu tədbirlər nəticəsində neft gəlirləri hesabına idxal edilən məhsulların istehlakı kəskin şəkildə azalmış, yerli məhsulların qısamüddətli rəqabət qabiliyyəti yüksəlmiş və bu iki amil birlikdə daha sağlam ticarət balansının yaranmasına töhfə vermişdir.

Neftin ixracda və dövlət gəlirlərində hakim paya malik olması Azərbaycanı dünya bazarlarında neftin qiyməti və neft hasilatındakı sarsıntılar qarşısında olduqca aciz hala salır. Ölkənin neftdən asılılığı ən böyük makroiqtisadi riskdir və neft amili ilə bağlı sarsıntıların təsiri iqtisadiyyata, əsasən, fiskal kanal vasitəsilə ötürülür. Hökumət 1999-cu ildə (ARDNF) yaradaraq, neft amilindən qaynaqlanan xarici sarsıntıların təsirini azaltmağa çalışmış və o vaxtdan illik dövlət büdcəsinin əhəmiyyətli hissəsinin payına ARDNF-dən edilən transfertlər düşmüşdür. Fond iqtisadiyyata bir neçə kənar sarsıntıların öhdəsindən gəlməyə kömək etmişdir. Məsələn, qlobal maliyyə böhranından sonra Fondan dövlət büdcəsinə transfertlər (dövlət büdcəsinin gəlirləri nisbətində) 2008-ci ildə 9,7 faizlə müqayisədə 2013-cü ildə 58 faizədək yüksəlmişdir. Sonralar neft qiymətlərinin aşağı düşməsi ilə əlaqədar, ARDNF-dən büdcəyə edilən transfertin həcmi azalmışdır (2).

Azərbaycanın büdcə gəlirlərinin neftdən asılılığı risklidir. ARDNF-dən edilən köçürmələr nəticəsində 2001-2018-ci illərdə büdcə qalığı sabit olmuşdur. Neft gəlirləri azaldıqda və hökumət büdcə siyasətini sərtləşdirdikdə ARDNF-dən dövlət büdcəsinə edilən transfert və nəticədə, qeyri-neft büdcə kəsiri azalmağa başlamışdır. Qeyd olunmalıdır ki, dövlət büdcəsinin gəlirlərindən ARDNF-dən edilən transfert çıxıldıqda xalis qeyri-neft büdcə qalığı alınmır, çünki digər gəlir mənbələri birbaşa və ya dolayı yolla neft gəlirlərindən asılıdır (məsələn, vergi daxilolmalarına neft gəlirləri hesabına maliyyələşdirilən gəlirlər daxildir). Bununla yanaşı, belə yanaşma neft gəlirlərinin büdcə qalığı üzərində əsas təsirini əyani nümayiş etdirir və qısa müddət ərzində yüksək neft qiymətlərinin yaratdığı gözlənilməz gəlirlər axını hesabına fiskal genişlənmənin (iqtisadiyyata ayrılan dövlət xərclərinin artırılmasının) sadə illüstrasiyasıdır. Hökumət ARDNF-dən kənar sarsıntıların təsirini yumşaldan vasitə kimi istifadə etməklə makroiqtisadi sabitliyin qorunmasında müəyyən uğurlar əldə etmişdir. Lakin ARDNF iqtisadi şaxələnmənin vüsət alması istiqamətində bugünədək əsaslı nəticə əldə edə bilməyib. Bu qurumun ölkənin neft gəlirlərinin böyük bir hissəsinin sterilizasiya etməsi cəhdlərinə baxmayaraq, ölkə iqtisadiyyatında “Holland sindromunun” əlamətləri təzahür etməkdədir.

Azərbaycanda “Holland sindromunun” iki əsas əlaməti artan real valyuta məzənnəsi və neft ixracı nəticəsində gəlirlərin artmasından qaynaqlanan inflyasiyanın yüksək olmasıdır. Neft bumunun bəzi dövrlərində hökumətin irimiqyaslı dövlət investisiya

proqramı və iqtisadiyyata fiskal dəstəyi yüksək inflyasiya və real effektiv valyuta məzənnəsinin daha da möhkəmlənməsi ilə nəticələnmişdir (3).

Uzun müddət neft gəlirləri əsasən ölkə daxilində istifadə olunmuşdur. İxracdan əldə olunan gəlirlərin ölkə hüdudlarında xərclənməsi məqsədi ilə xarici valyutalar manata konvertasiya olunur. Nəticədə tələb-təklif qanununa görə yerli valyutaya olan tələbin artması onun dəyərini də artmasına səbəb olur.

Yerli valyutanın məzənnəsinin yüksək olması ixracı stimullaşdırmır. Belə ki, ölkə daxilində istehsal olunan məhsulların dünya bazarında qiyməti yüksək olur və idxal olunan məhsulların qiyməti ölkə ərazisində ucuzlaşır. Nəticədə hazır məhsulların daxilə istehsal edilərək xaricə ixrac olunmasına stimulyar yaranmır. Ölkə iqtisadiyyatı bir istiqamətli inkişaf edir, təbii sərvətlərin ixracından asılı olur və dayanıqlı iqtisadi inkişaf təmin edilmir.

Azərbaycan 2014-cü ildən neft qiymətlərinin kəskin enməsi nəticəsində yuxarıda qeyd olunan effektləri yaşamışdır. Bununla əlaqədar olaraq, hökumət dayanıqlı və uzunmüddətli iqtisadi inkişafı, fiskal sabitliyi təmin etmək məqsədilə, başda strateji yol xəritələri olamqla, bir çox iqtisadi proqramlar qəbul etdi. Atılan düşünülmüş addımlar öz nəticələrini qısa müddətdə göstərdi (4).

Hökumətin və Mərkəzi Bankın neft qiymətindəki dəyişmələrə cavab olaraq tətbiq etdikləri iqtisadi tədbirlər silsiləsi qısa müddət ərzində müsbət nəticələr vermişdir. Qlobal iqtisadiyyatın bir qədər canlanması və neftin qiymətlərində mülayim yüksəlmə hesabına iqtisadi artım 2017-ci ildən yenidən müsbət xarakter almışdır. Azərbaycanın maliyyə sistemində problem yaranmasına səbəb olan qüsurlar uzun müddət ərzində yüksək neft gəlirləri ilə ört-basdır edilmişdir. Neft bumu dövründə yüksələn kreditlərin həcmi və yüksək mənfəət göstəricisi maliyyə sektoruna dəstək verirdi. Lakin neft qiymətlərinin aşağı düşməsi və bundan irəli gələrək daralanan neft gəlirləri bu sektorda iqtisadi artıma mane olan problemlərin üstünü açmışdır.

ARDNF-nin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi

Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən təsdiqlənmiş 1999-cu il 29 dekabr tarixli 240 nömrəli Fərmanla ARDNF yaradılmış və sözügedən qurumun Əsasnaməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2000-ci il 29 dekabr tarixli 434 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq olunmuşdur.

ARDNF-nin əsas məramı ölkənin neft ixracından əldə etdiyi gəlirləri idarə etməkdir. Fondun əsas vəzifələri isə büdcəyə edilən transfert hesabına makroiqtisadi sabitliyin qorunması və investisiya qoyuluşu hesabına gələcək nəsillər üçün sərvətin yaradılmasıdır. ARDNF-yə nəzarət Baş Nazirin rəhbərlik etdiyi Müşahidə Şurası tərəfindən həyata keçirilir və birbaşa Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə hesabat verilir.

Zəngin Neft ehtiyatlarına malik olan ölkələrdə yaradılmış müxtəlif təyinatlı neft fondlarının və ya digər bu qəbildən olan qurumların təsis edilməsi həmin dövlətlərdə neft gəlirlərinin nəsillər arasında ədalətli bölgüsünə, onların səmərəli və məqsədə müvafiq formada idarə edilməsinə zəmin yaradır. Hazırda ARDNF institusional tərəfdən yüksək səviyyədə formalaşmaqla yanaşı, ölkə daxilində, habelə beynəlxalq arenada tanınmış və gəlirlərin idarə olunması, şəffaflığın təmini baxımından başqa dövlətlərlə öz mütərəqqi təcrübəsini bölüşə bilən bir dövlət qurumuna çevrilmişdir.

ARDNF fəaliyyətinə 2001-ci ildən başlamışdır. Neft satışından qazanılan bütün pullar (“neft dollarları”) məhz bu fondda cəmlənir. Fondun ümdə məramı ölkənin təbii sərvətlərinin nəsillərarası ədalətli formada bölüşdürülməsini təmin etməkdir. Bununla yanaşı, digər mühüm iqtisadi vəzifə isə makroiqtisadi sabitliyə nail olunması və ölkədəxili pul bazarının yüksələn xarici valyuta axınından müdafiə olunmasıdır. Bu o deməkdir ki, uzunmüddətli perspektivdə iqtisadi baxımdan neft satışlarından daxil olan vəsaitləri yığıcı məqsədi ilə saxlamaq həmin pulları dövlət büdcəsinin gəlir mənbəyinə aid edilməsindən daha məqsədəuyğundur. Belə təcrübə bir çox neft ölkələrində, o cümlədən Rusiya, Norveç, Qazaxıstan və başqa dövlətlərdə də mövcuddur.

Fondun gəlir mənbələri sırasında qazın və neftin satışından və nəql edilməsindən əldə olunan gəlirlər, xarici şirkətlərin verdiyi müxtəlif ödənişlər, bonus və dividendlərlə yanaşı, Fondun öz valyuta əməliyyatlarından aldığı gəlir də daxildir.

övcü qanunvericiliyə əsasən, Fondun vəsaitləri qeyri-neft sektorunun inkişafına, kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsinə, regional infrastruktur layihələrinə, yoxsulluqla mübarizəyə və “insan kapitalının” artırılmasına yönəldilməlidir. ARDNF qarşısında xalqımızın orta və uzunmüddətli inkişafı ilə bağlı vəzifələr qoyulur.

Fond yarandığı gündən aşağıdakı ölkə üçün əhəmiyyətli layihələri maliyyələşdirmişdir:

*2006-cı ildə maliyyələşdirilməsi yekunlaşmış Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri (297,9 milyon manat);

*Məcburi köçkünlərin və Qaçqınların sosial-iqtisadi durumunun yaxşılaşdırılmasına və məskunlaşdırılmasına 2 429,1 milyon manat vəsait ayrılmışdır (hazırda ARDNF tərəfindən qeyd olunan layihənin maliyyələşdirilməsi davam etdirilir);

*Maliyyələşdirilməsi 2011-ci il ərzində yekunlaşmış “Oğuz-Qəbələ-Bakı su kəməri” layihəsinə 779,6 milyon manat xərclənmişdir;

*Dövlət büdcəsinə transfertlər (96 112,0 milyon manat)

*Mərkəzi Banka edilən transfert (3 949,0 milyon manat)

*Xaricdə təhsil üzrə Dövlət Proqramının maliyyələşdirilməsinə 212,7 milyon manat ayrılmışdır (layihənin maliyyələşdirilməsi yekunlaşmışdır);

*“Star” emal-kompleksinin inşası üçün 1 663,3 milyon manat ayrılmışdır (maliyyələşdirilməsi ARDNF tərəfindən başa çatdırılmışdır);

*“Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryol” layihəsinə 748,6 milyon manat ayrılmışdır (sözügədən layihə ARDNF tərəfindən tam şəkildə maliyyələşdirilmişdir);

*ARDNF-dən “Dövlət Investisiya Şirkətinin” nizamnamə kapitalının maliyyələşdirilməsinə 90,0 milyon manat ayrılmışdır (maliyyələşdirilmə 2006-cı ildə yekunlaşmışdır);

*“Azəri-Çıraq-Günəşli” layihəsi çərçivəsində Dövlət Neft Şirkətinin iştirak payının maliyyələşdirilməsinə 87,6 milyon manat ayrılmışdır (maliyyələşdirilmə 2006-cı ildə yekunlaşmışdır);

*Cənub Qaz Dəhlizinin maliyyələşdirilməsinə 1530,3 milyon manat ayrılmışdır (layihə tam maliyyələşdirilmişdir);

*Samur-Abşeron suvarma sisteminin yenidən qurulmasına 1 469,6 milyon manat ayrılmışdır (adiçəkilən layihənin maliyyələşdirilməsi yekunlaşmışdır).

Qeyd olunmalıdır ki, bu layihələrin ölkənin indiki və gələcək sosial-iqtisadi həyatı üçün xüsusi əhəmiyyəti vardır. Ümumilikdə Fond tərəfindən ötən dövr ərzində adiçəkilən layihələrin maliyyələşdirilməsinə cəmi 109 370,2 milyon manat ayrılmışdır.

Hələ fond yenicə yarandığı zaman Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə Dövlət Neft Fondundan ilk ayrılmış vəsait ən ağır sosial durumda olan soydaşlarımıza, məcburi köçkün və qaçqın ailələrinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına sərf olunmuşdur. Azərbaycanda mövcud çadır düşərgələrinin böyük hissəsi ləğv edilmişdir. Dövlət Neft Fondundan maliyyələşən layihə – "Dəmir İpək Yolu" adlanan Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryolun inşası Azərbaycanın tranzit potensialının genişlənməsini təmin edəcək. Bununla yanaşı, dövlət başçısının 2007-ci il 16 aprel tarixli 2090 nömrəli Sərəncamı ilə 2007-2015-ci illər ərzində ölkə gənclərinin xarici dövlətlərdə təhsil alması məqsədi ilə Dövlət Proqramı təsdiq edilmişdir. Bu proqramın ilk növbədə Dövlət Neft Fondunun vəsaitləri hesabına maliyyələşdirilməsi və neft ölkələri üçün əsas prioritet hesab olunan qara qızılın insan kapitalına çevrilməsi istiqamətində atılmış strateji bir addımdır. Sözügədən proqram çərçivəsində xaricdə təhsil alan gənclər hazırda ölkəmizdə müxtəlif universitetlərdə həm elmi fəaliyyətlə məşğul olurlar, həm də bir çox dövlət orqanlarında (qurumlarında) fəaliyyət göstərirlər.

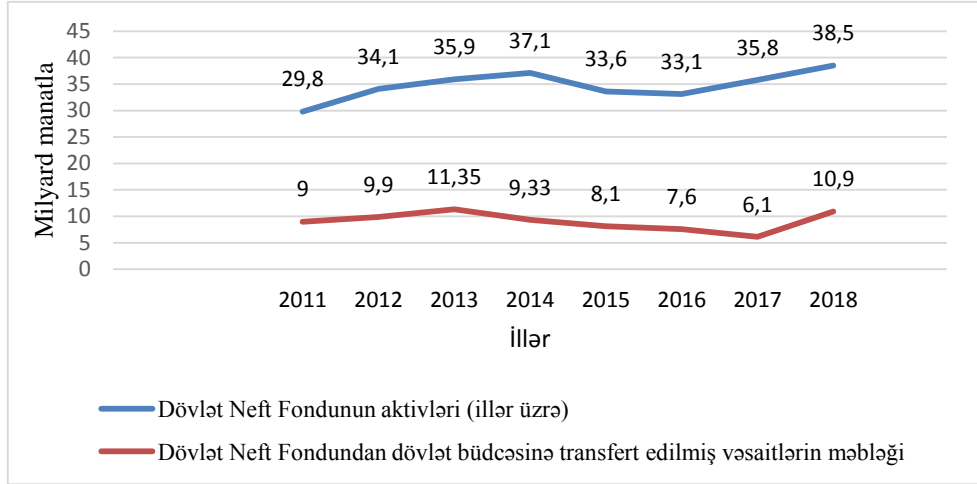
Həm dövlətin iqtisadiyyata fəal şəkildə müdaxilə etməsinə qarşı çıxanlar, həm də bu prosesin tərəfdarı olanlar etiraf edirlər ki, sözügədən layihələr həqiqətən də Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyətə malik olmuşdur. Azərbaycanın özünün ixrac boru kəmərinin olması ölkəmizin Rusiya dövlətindən asılılığını aradan qaldırmış və onu regional enerji layihələrinin əsas fiquruna çevirmişdir. Nəticə etibarlı ilə ölkəmiz, Orta Asiya ölkələrinin neftinin və qazının nəql edilməsi üçün tranzit ölkə ola bilər (“Nabukko” layihəsini xüsusi vurğulamaq lazımdır). Ermənilərin Dağlıq Qarabağa təcavüzü nəticəsində bir milyondan çox vətəndaşımız öz yurdlarını məcbur qalaraq tərk etmişlər.

O.T.Sadıqov: Azərbaycan Respublikasının dövlət neft fondu və fond tərəfindən dövlət büdcəsinə edilən transfertlərin qiymətləndirilməsi

Bəzi insanlar indiki dövrdə də çadır düşərgələrində yaşayırlar. Dövlətimizin həmin insanlara yardım üçün gördüyü tədbirlər sayəsində sosial gərginlik azalmışdır.

Qeyd olunmalıdır ki, ARDNF tərəfindən 2018-ci ilin dövlət büdcəsinə 10,9 milyard manat transfert edilmişdir. Həmçinin öz doğma yurdlarından didərgin düşmüş soydaşlarımızın həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün görülən tədbirlərin maliyyələşdirilməsinə 84,5 milyon manat ayrılmışdır. 2018-ci il ərzində ARDNF-nin gəlirləri 17 614 128,0 min manat, idarə edilməsi ilə bağlı xərcləri 11 455 597,5 min manat təşkil edib.

Qrafik 2. Dövlət Neft Fondunun aktivlərinin və Fondun dövlət büdcəsinə edilmiş transfertlərin məbləğləri barədə məlumat

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının 2010-2018-ci illərdə dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunları.

Müəllif tərəfindən hazırlanmış qrafikdən də görüldüyü kimi Fondun aktivləri və dövlət büdcəsinə edilmiş transfertlər arasında düz mütənasıblıq var. Əlbəttə, bu milyardları xərcləyərkən hökumət özünün daxili və xarici siyasəti ilə bağlı məsələləri də yaddan çıxarmır. Bazar iqtisadiyyatına keçmək məqsədi olan ölkədə dövlət investisiya orqanı yaradılmasının nə dərəcədə səmərəli və məqsəduyğun olması ətrafında mübahisə etmək də mümkündür. Bu, özəl sərmayələrin sıxışdırılmasına gətirib çıxarmayacaqmı? Düşünürük ki, Dövlət Neft Fondunun bu istiqamətdə fəaliyyəti müvəqqəti xarakter daşıyır. Belə ki, Fond mütərəqqi iqtisadi inkişaf, dayanıqlı fiskal siyasət təmin edilənə qədər bu cür fəaliyyət göstərə bilər. Bununla əlaqədar olaraq, hazırda Fond bir çox sosial-iqtisadi proqramların əsas maliyyələşmə mənbəyi hesab olunur.

Əgər dövlət öz məsrəflərini optimallaşdırmağı və ya onlara qənaət etməyi lazım bilmirsə, o zaman maliyyə sahəsində mövcud olan nizam-intizam da zəifləyir. Beləliklə, vergidən əldə olunan gəlirlərdən asılılıq azalır və nəticədə iqtisadi islahatların aparılmasına, fiskal orqanlarda işin effektivliyinin artırılmasına ehtiyac qalır. Bundan başqa, dövlət daha ARDNF-nin vəsaitlərinə bel bağlamamalıdır.

Lakin yaddan çıxartmaq olmaz ki, ARDNF-nin müxtəlif məqsədlər üçün istifadə olunan vəsaitləri həm indiki, həm də gələcək nəsillər üçündür. Məsələn: Bakı şəhərində və digər regionlarda sənaye şəhərciklərinin yaradılması, yeni keyfiyyətli yolların salınması, fabrik, zavodların açılması, müxtəlif sahələrdə infrastrukturun yaradılması və s. görülən işlər yuxarıda qeyd olunan məqsədlərə xidmət edir (1).

Azərbaycan dövlətinin uğurla gerçəkləşdirdiyi yeni neft strategiyası milli iqtisadiyyatın dirçəldilməsi üçün zəruri maliyyə əsaslarının formalaşdırılması, kənd təsərrüfatının və emal sənayesinin, o cümlədən qeyri-neft sektorunun, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı baxımından həlledici əhəmiyyət kəsb etmişdir. Dövlət Neft Fondunun yaradılması da məhz bu ali məqsədlərin həyata keçirilməsinə xidmət etmişdir. Fondun yaradılmasında əsas məqsəd neft gəlirlərindən səmərəli istifadəni təmin etməkdir. Fond neft gəlirlərindən istifadə mexanizminin əsas halqası hesab olunur, çünki Fondun dövlət büdcəsinə transfert olunan vəsaitlər də ilkin olaraq Fonda cəmlənir. Fond neft müqavilələrinin icrası ilə əlaqədar əldə olunan vəsaitlərin cəmlənməsi və səmərəli formada idarə olunması mexanizmi kimi xarakterizə olunur. Belə bir qurumun təsis edilməsində məqsəd dövlətin neft və qaz ehtiyatlarının satışından əldə olunan gəlirlərin istifadə edilməsində səmərəsizliyin və əyintilərin qarşısını almaq, habelə bu sahədə şəffaflığa nail olmaqdır. Fondun fəaliyyətinin əsas hədəfi neft və qaz yataqlarının işlənməsindən qazanılan gəlirlərin səmərəli idarəsini təşkil etməklə həm indiki, həm də gələcək nəsillərin mənafeyini müdafiə etməkdir.

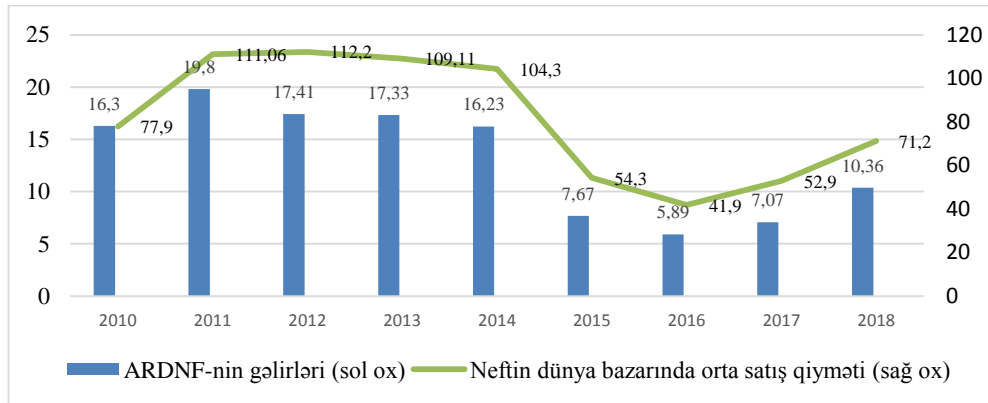
Fondun fəaliyyətinin prioritet istiqamətləri ölkə iqtisadiyyatının hərtərəfli inkişafına stimül vermək, əsaslandırılmış sosial-iqtisadi layihələrin maliyyələşdirilməsində iştirak etməkdir.

Dövlət Neft Fondu həm də ölkənin neftdən qazandığı külli miqdarda gəlirin daxili iqtisadi mühitdə yarada biləcəyi mənfi proseslərin – inflyasiyanın qarşısını almağa, manatın bahalaşmasına, milli sənaye potensialının formalaşdırılmasına yönəlmişdir. Söhbət xarici valyutanın kütləvi surətdə ölkə iqtisadiyyatına daxil olması nəticəsində manatın bahalaşması təhlükəsindən gedir. İqtisadi təcrübə göstərir ki, manatın bahalaşması bilavasitə daxili istehsal prosesinə mane olan, yerli sənaye potensialının möhkəmlənməsinin qarşısını alan mənfi tendensiyadır. Belə olan təqdirdə istehsalla məşğul olmaq yerli iş adamlarına, sahibkarlara heç də cəlbedici olmur, xarici istehsalçılar isə bundan istifadə edərək öz mallarını həmin ölkəyə ixrac etməklə külli miqdarda gəlir əldə edirlər. Bu baxımdan, daxili bazarın qorunması üçün gömrük siyasəti ilə yanaşı, makroiqtisadi siyasətin aparılmasına da ciddi ehtiyac duyulmuşdur. Dövlət Neft Fondunun yaradılması xarici valyutanın milli iqtisadiyyata mənfi təsirlərinin qarşısını almaq niyyətindən irəli gəlmişdir.

Qeyd olunmalıdır ki, neft gəlirlərindən istifadədə şəffaflığı təmin etməklə bugünkü vəziyyətə nail olunmuşdur. Hazırda Fondun aktivləri 2019-cu il 30 sentyabr tarixli

O.T.Sadiqov: Azərbaycan Respublikasının dövlət neft fondu və fond tərəfindən dövlət büdcəsinə edilən transfertlərin qiymətləndirilməsi

məlumata əsasən 42 524,4 milyon ABŞ dollarıdır. Bizim gəlirlərimiz artır. Əgər şəffaflyq olmasaydı, mən deyə bilərəm ki, bu gün bu valyuta ehtiyatlarımızı (50 milyard dollara yaxın) bəlkə də heç görməzdik. Ancaq şəffaflyq və vəsaitdən səmərəli şəkildə istifadə olunması imkan verdi ki, biz bu ehtiyatı yaradaq. Gələcək illərdə bu ehtiyat daha da böyük həcmərlə ölçüləcəkdir. Vəsaitin idarə olunmasından artıq böyük mənfəət əldə olunur. Təbii ki, vəsaitin həcmi böyüdükcə, idarə olunmadan əldə ediləcək gəlir daha da böyük rəqəmlərlə ölçüləcəkdir. Vaxt gələcək ki, Azərbaycanın dövlət büdcəsinin müəyyən hissəsi, bax, o vəsaitin idarə olunmasından əldə ediləcək gəlirlər hesabına formalaşacaqdır".

Qrafik 3. ARDNF-nin gəlirləri (milyard ABŞ dolları ilə) və neftin orta satış qiyməti (ABŞ dolları ilə)
Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondu

Qeyd edək ki, fondun əsasnaməsinə görə fondun digər əsas məqsədi Azərbaycanda mühüm sosial yönümlü və infrastruktur layihələrin maliyyələşdirilməsi hesab olunur. Sözügedən Fond təsis edildiyi gündən ölkə iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşunda mühüm rol oynamışdır. Fond son dövrdə ölkənin əsas sosial-iqtisadi problemlərin həll edilməsində və strateji əhəmiyyəti olan regional layihələrin maliyyələşdirilməsində yaxından iştirak edib. Eyni zamanda, son 10 ildə (2009-2018) fondan 83 226,0 milyon manat dövlət büdcəsinə transfer olunmuş və həmin vəsaitlər vasitəsilə bir çox dövlət investisiya proqramları həyata keçirilmişdir.

Bu gün ölkə rəhbərliyi tərəfindən həyata keçirilən neft strategiyası hesabına neft fondunun aktivləri artır. Fondun gəlirlərinin artması ölkənin maliyyə resurslarının artması mənasına gəlir. Qeyd olunan vəsaitlərin həm bugünkü nəsillər üçün istifadə olunması, həm də gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanması hökumətin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin əsas prinsipidir.

Bu gün əminliklə demək olar ki, həyata keçirilən bu siyasət sayəsində dövlətimizin iqtisadi qüdrəti bundan sonra daha da artacaq və xalqın rifah halı əhəmiyyətli dərəcədə yaxşı olacaqdır.

ARDNF qarşısında duran prioritet istiqamətlərdən biri artan neft gəlirlərinin düşünülmüş şəkildə idarə olunmasından əlavə gəlirlərin qazanılmasıdır. Bu da neft gəlirlərindən istifadə mexanizminin təkmilləşdirilməsinə nümunə kimi göstərilə bilər. Ölkə Prezidenti tərəfindən 2019-cu il üçün Fondun büdcəsi təsdiq olunmuş (28 dekabr 2018-ci il tarixli Fərman) və həmin büdcəyə əsasən, Fondun qeyd olunan ildə gəlirləri 15 450,1 milyon manat, xərcləri isə 11 595,2 milyon manat nəzərdə tutulmuşdur. Fondun aktivlərinin idarə edilməsindən qazanacağı vəsaitlərin 1 442,0 milyon manat olacağı proqnozlaşdırılır. Əminliklə deyə bilərik ki, Dünya təcrübəsində olduğu kimi Fondun vəsaitlərindən düzgün istifadə etməklə əldə olunan gəlirlərdən gələcək illərdə mühüm sosial-iqtisadi proqramların maliyyələşdirilməsində istifadə etməkdir.

Dövlət Neft Fondunun institusional inkişafı istiqamətində də mühüm işlər həyata keçirilib. Qeyd olunmalıdır ki, Fond son illərdə istər ölkə daxilində, istərsə də dünya maliyyə bazarında həyata keçirdiyi fəaliyyəti və vəsaitlərin səmərəli idarə olunması və gəlirlərdən istifadədə şəffaflığa nail olması baxımından bir çox neft ölkələri ilə öz təcrübəsini bölüşən bir quruma çevrilmişdir.

Neft Fondunda toplanmış gəlirlərdən səmərəli istifadə olunmasına dövlət tərəfindən göstərilən həssas münasibətin təzahürü kimi, ölkə Prezidentinin fərmanı ilə (27 sentyabr 2004-cü il tarixli) təsdiq edilmiş neft və qazın işlənməsindən əldə olunan gəlirlərinin istifadə olunması ilə əlaqədar uzunmüddətli strategiyanın əhəmiyyətini xüsusi vurğulamaq lazımdır. Bu strategiyada vəsaitlərin ölkənin ayrı-ayrı regionlarının, qeyri-neft sektorunun, sahibkarlığın, habelə infrastruktur və tikinti sahələrinin genişmiqyaslı inkişafında, yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasında, "insan kapitalı"nın formalaşmasında, ölkənin müdafiə gücünün artırılmasında və digər istiqamətlərdə istifadə edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Mədən hasilatında şəffaflıq təşəbbüsünün tətbiqində lider ölkəyə çevrilən Azərbaycan hələ 2006-cı ilin dekabrında şəffaflıq təşəbbüsünü dəstəkləyən qətnamə layihəsinin BMT-nin Katibliyinə təqdim olunması təklifi ilə çıxış etmişdir. 2008-ci il fevralın 13-də isə belə bir layihə Azərbaycan hökuməti tərəfindən BMT-nin Katibliyinə təqdim olunmuşdur. Bu müddət ərzində qətnamə layihəsinin BMT Baş Assambleyasında qəbul edilməsi üçün mühüm işlər görülmüş, bir sıra dövlətlərin nümayəndələri ilə çoxsaylı görüşlər keçirilmişdir. Görülən tədbirlərin nəticəsi olaraq, Azərbaycan tərəfindən təqdim edilən qətnamə layihəsi 2008-ci ildə BMT-nin Baş Assambleyasında yekdilliklə qəbul edilmişdir.

Şəffaf fəaliyyətinin nəticəsi olaraq 2007-ci ildə Dövlət Neft Fondu Dövlət xidməti baxımından cavabdehliyin, şəffaflığın və məsuliyyətin artırılması ilə bağlı olaraq, "BMT-nin Dövlət Qulluğu Mükafatı"nı qazanmışdır. Dövlət Neft Fondu Müstəqil Dövlətlər Birliyi və Şərqi Avropa dövlət qurumları arasında bu mükafata layiq görülən ilk dövlət qurumudur.

Bütün bu nailiyyətlər Neft Fondunun nə dərəcədə şəffaf və səmərəli fəaliyyət göstərdiyini bir daha təsdiq edir. Eyni zamanda, neftdən əldə olunan gəlirlərin düzgün idarə olunması nəticəsində son illər qeyri-neft sektorunun, sosial-mədəni infrastrukturun inkişafı mümkün olmuş, vətəndaşların maddi rifah halının yüksəlməsi istiqamətində ardıcıl tədbirlər həyata keçirilmişdir. Azərbaycanın qlobal maliyyə böhranından maksimum dərəcədə sığortalanması da, əslində, neft gəlirlərinin idarə olunmasında tətbiq edilmiş mexanizmlərin effektivliyini bir daha təsdiqləyir.

Ölkəmizdə neft pullarının hansı istiqamətlərə və necə xərclənməsi daim müzakirə predmeti olmuşdur. Bunlar əsasən aşağıda qeyd olunan məsələlərdir:

1) Neft sektoruna aid olmayan istehsal sahələrinin inkişafına nail olunması və bu istiqamətdə rəqabət qabiliyyətliliyin təmin edilməsi;

2) Ölkə əhalisinin bütün qruplarının neft gəlirlərindən faydalanmasına nail olunması. Bir çox neft ölkələrində qeyd olunan problemlərin ən yaxşı həlli yolu neft fondunun yaradılması hesab olunur.

Ölkəmizdə Dövlət Neft Fondunu yaratmaqla bir sıra sosial problemlərlə yanaşı, iqtisadi problemlərin də həlli təmin olunmuşdur:

- Ölkə valyutasının real məzənnəsinin məqsədə müvafiq olmayan qaydada yüksəlməsinin qarşısını almaq;
- Fiskal (maliyyə) intizama və dayanıqlılığa nail olmaq;
- Fiskal stabilləşmə;
- Bir çox iqtisadi və sosial məqsədlər üçün yığıcı təmin etmək və s.

Neft fondunun təsis edilməsində əsas niyyət cari xərclərlə neftdən qazanan gəlirləri mümkün olan həddə bir-birindən uzaqlaşdırmaqdır. Bu görüldüyü qədər əlçatan məsələ deyil. Qeyd olunan fikri belə izah etmək olar ki, indiki nəsil tez zamanda neft gəlirlərinin faydasını görmək istəyir. Lakin başqa ölkələrin tarixinə nəzər yetirdikdə görürük ki, dayanıqlı fiskal siyasət olmadan, qeyri-neft sektoru və maliyyə sistemi tam inkişaf etmədən və neft vəsaitlərinin səmərəsiz istifadə olunması bir çox makroiqtisadi çətinliklərə səbəb olur.

Dünya təcrübəsində neft fondlarının iki növü fərqləndirilir:

- Yığıcı məqsədlə yaradılan fond: neft yataqlarının istismarından əldə olunan vəsaitləri yığıb gələcək nəsillərin istifadəsi üçün saxlamaq
- Stabilizasiya məqsədilə təsis edilən fond: neft sektorundan qazanan gəlirlərin xərclənməsini stabilləşdirmək. Ancaq son dövrlərdə Fondun bir sıra layihələrin maliyyələşdirilməsində iştirakı və dövlət büdcəsinə kifayət qədər transfertlərin edilməsi Fondun yuxarıda qeyd olunan 2-ci funksiyasını da həyata keçirdiyini sübut edir (5).

Ölkəmizdə belə bir Fondun yaradılması təqdirəlayiq addım kimi qiymətləndirilməlidir. Düzdür, həmin fondun yaradılması əsasən yığıcı məqsədi daşırsa da, eyni zamanda

stabilizasiya funksiyasını da yerinə yetirir. Dediklərimizi fondun yaradılmasından ötən dövr ərzində fəaliyyətində də görmək olar. Hazırda fondun fəaliyyəti istər iqtisadçılar, istərsə də tədqiqatçılar tərəfindən müsbət qiymətləndirilir. Bəzən əhali tələb edir ki, neft gəlirləri artdıqca əhalinin də gəlirləri mütənasib şəkildə artsın. Ancaq bu tələb həm fondun yığılma fəlsəfəsi ilə, həm də ədalətli bölgü prinsipi ilə uzlaşmır.

Ümumilikdə fondun ümdə məramı neft vəsaitlərinin məqsədə müvafiq formada və ədalətli bölgü prinsipinə əməl etməklə idarə olunmasıdır.

Bu istiqamətdə Norveç Pensiya Fondunun fəaliyyətinə nəzərə salmaq ARDNF-nin fəaliyyəti üçün müsbət nəticələr verə bilər. Norveç Pensiya Fondunun neft ölkələrində yaradılmış fondlar üçün yaxşı təcrübə ola biləcək müsbət tərəfləri vardır. Lakin həmin fond əsasən beynəlxalq arenada neft gəlirlərini məqsədəuyğun idarə edən, fiskal tənzimləmədə müsbət töhfə verən və nəsillərarası ədalətli bölgünü təmin edən fond kimi tanınır.

Bununla əlaqədar olaraq, Norveç dövləti tərəfindən 2001-ci ildə təsdiq edilmiş fiskal qaydalara görə Norveç Pensiya Fondunun vəsaitlərindən qeyri-neft büdcə kəsirinin bağlanması 4% həcmində limit qoyulmuşdur. Bu o mənaya gəlir ki, hər il üzrə qeyri-neft büdcə kəsirinin örtülməsi məqsədilə transfert olunması proqnozlaşdırılan vəsait yuxarıda qeyd olunan faizdən çox olmamalıdır.

Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, dövlət Fondun mövcud kapitalını qoruyaraq yalnız aktivlərin idarə olunmasından daxil olan vəsaitləri xərcləyir. Bu mövqeyin əsas məqsədi odur ki, neft gəlirlərinin düzgün idarə olunmasından qazanılan vəsaitlər daimi olaraq istifadə edilir. Bu baxımdan, sözügedən Fondun fəaliyyəti təqdirəlayiqdir.

Hazırda ARDNF-nin icra etdiyi işlər ölkə üçün əhəmiyyətli olan aşağıda qeyd olunan vacib vəzifələrin həllini nəzərdə tutur:

- karbohidrogen ehtiyatlarının bərpa olunmayan olduğuna görə qazanılan vəsaitlərin həm indiki, həm də gələcək nəsillər arasında ədalətli bölgüsünü təmin etməklə “rainy day” üçün ehtiyat vəsaitin yığılması;
- ölkəmizdə dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi, maliyyə və vergi sahəsində intizama nail olunması, qeyri-neft sektorunu genişləndirməklə və iqtisadiyyatı şaxələndirməklə dövlət büdcəsinin neft vəsaitlərindən asılılığının minimuma endirilməsi;
- Azərbaycanın sosial və iqtisadi inkişafı üçün müxtəlif layihələrin maliyyələşdirilməsinin təmin edilməsi.

Eyni zamanda, ARDNF öz fəaliyyətində “Santyaqo prinsiplərini” əsas tutur. Bu, neft ölkələri tərəfindən qəbul edilmiş 24 prinsipdir. Bu topluda “Hüquqi Əsaslar, Məqsədlər və Makroiqtisadi Siyasətlə Əlaqələndirmə”, “İnstitusional əsaslar və İdarəetmə strukturu”, “İnvestisiya və Riskin idarə olunmasının Əsasları” kimi əsas və digər prinsiplər yer alır. Bu prinsiplər Fondun bütün fəaliyyətini əhatə edir (6,7).

Nəticə

Neft gəlirlərinin idarəetmə sistemini və neft fondunun fəaliyyətini təkmilləşdirmək məqsədi ilə aşağıda qeyd olunan vəzifələrin həll edilməsi məqsədəuyğun hesab olunur:

- təbii sərvətlərlə (xüsusi ilə neftlə) zəngin ölkələrin iqtisadiyyatında baş verən proseslərin tədqiqi nəticəsində neftin satışından əldə olunan gəlirlərdən səmərəli istifadə istiqamətində dünya təcrübəsinin öyrənilməsi;
- neft gəlirlərinin iqtisadi dövriyyəyə inyeksiya olmasından yarana biləcək mənfi halların qarşısını almaq məqsədi ilə dünya ölkələrində yaradılan neft fondlarının fəaliyyət mexanizmi və funksiyalarının tədqiq olunması;
- dünya ölkələri üzrə neft ehtiyatlarının hasil edilməsinin və istehlakının müqayisəli təhlilinin aparılması, karbohidrogen ehtiyatlarının işlənilməsi istiqamətində beynəlxalq təcrübədə daha geniş vüsət almış müqavilə münasibətlərinin araşdırılması, Azərbaycanda imzalanan hasilatın pay bölgüsü müqavilələrinin ölkə iqtisadiyyatında rol və əhəmiyyətinin nəzəri cəhətdən əsaslandırılması;
- neftin satışından əldə edilən ümumi gəlirlərin, habelə dövlət büdcəsinin neft sektoru üzrə gəlirlərinin və Neft Fondunun ölkə iqtisadiyyatına təsir səviyyəsinin qiymətləndirilməsi;
- neft sektoruna (sahəsinə) investisiya qoyuluşlarının dinamikası və həmin strukturda baş verən dəyişikliklərin tədqiq edilməsi, habelə investisiya qoyuluşları üzrə əlavə dəyərin formalaşmasına təsirin qiymətləndirilməsi;
- Neft Fondunun vəsaitlərinin (aktivlərinin) səmərəli istifadəsi istiqamətində elmi cəhətdən əsaslandırılmış tövsiyələrin və təkliflərin işlənilib hazırlanması (1).

Ədəbiyyat

1. Musayeva, Cəmilə Qəzənfər qızı “Neft gəlirlərindən səmərəli istifadə olunmasının modelləşdirilməsi” mövzusunda “İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru” elmi dərəcəsi almaq məqsədilə təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı-2013 (səh. 4-5,10);
2. Asian Development Bank, “Azerbaijan toward more diversified resilient, and inclusive development” Edited by Aimee Hampel-Milagrosa, Aziz Haydarov, Kym Anderson, Jasmin Sibal, and Edimon Ginting, October 2019, (page 42-44);
3. The world Bank, Economic Premise (Poverty reduction and economic management network), Milan Brahmhatt, Otaviano Canuto, and Ekaterina Vostroknutova, “Dealing with Dutch Disease”, JUNE 2010, Number 16 (page 4-8);
4. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu. İllik hesabat-2018;
5. Azərbaycanın Amerika Məzunları Cəmiyyətinin İqtisadi Təkliflər Paketi;
6. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu, Suveren Fondlar (SF), “Santyaqo Prinsipləri”, Ümumi Qəbul olunmuş Prinsip və Normalar (ÜQP) üzrə qiymətləndirmə, Aprel, 2019;
7. The International Forum of Sovereign Wealth Funds (IFSWF), “Santiago Principles”, october 2008 (səh. 3-9).